

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ — ПОКРОВИТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Оксана Серета

*науковий співробітник наукового відділу біографічних досліджень
Науково-дослідного інституту пресознавства
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. наук із соціальних комунікацій*

Проаналізовано вагомий внесок Митрополита Андрія Шептицького у розвиток українського мистецтва в Галичині у першій половині ХХ ст.

Ключові слова: *Митрополит Андрей Шептицький, українські митці, стипендії, мистецькі студії, Мистецька школа Олекси Новаківського.*

The Metropolitan Andrey Sheptytsky's weighty contribution into the development of the Ukrainian art in Galicia in the first half of the XX century has been analysed in the paper.

Keywords: *the Metropolitan Andrey Sheptytsky, Ukrainian artists, grants, artistic studies, Oleksa Novakivsky Art School.*

Проанализирован весомый вклад Митрополита Андроя Шептицкого в развитие украинского искусства в Галичине в первой половине ХХ в.

Ключевые слова: *Митрополит Андрей Шептицкий, украинские художники, стипендии, художественные студии, Художественная школа Олексы Новаківського.*

Постать одного з найвизначніших діячів української історії й культури ХХ ст. Митрополита Андрія Шептицького є напевно неохопною, настільки різноаспектною і невтомною була його праця у багатьох ділянках українського духовного та світського життя. Крім церковних справ, свою увагу він спрямовував на розквіт національного мистецтва, збереження культурних пам'яток, піднесення духовної сфери як основного засобу консолідування українства Галичини в умовах бездержавності. Його Ексцеленція вважав, що у розбудові державності найвагомим фактором є плекання національної культури, оскільки «коли якийсь нарід має ще високу живу власну культуру з відповідною внутрішньою силою, то політичний натиск викликає відповідну реакцію, збільшує

національну свідомість». Водночас підкреслював, що «занепад культури якогось народу та його творчої сили — це більша трагедія, ніж упадок держави, яка є тільки найважливішим засобом для розвитку культури. Державу інколи легше відзискати, ніж відродити силу культури власного народу» [3].

Як іронічно зауважив відомий львівський мистецтвознавець та мистецький критик Микола Голубець, «щастям для українського мистецтва... є те, що на три мільйони байдужих до мистецтва Галичан, найшовся один Шептицький» і він «піддержав відроджене українське мистецтво в момент, коли серед громадянства щойно прозябало зацікавлення мистецтвом...» [5]. Митрополит Андрей був добре ознайомлений із актуальними проблемами і потребами українського мистецького життя початку ХХ ст. і чітко усвідомлював, що у його середовищі окреслювалися дві тенденції — з одного боку, на збереження власної національно-культурної ідентичності, з іншого — на інтегрування у загальноєвропейський мистецький простір. У такій ситуації А. Шептицький, як високоосвічена та далекоглядна людина, прийняв дуже сміливе як на той час рішення — активно підтримувати ці дві тенденції одночасно. Обстоюючи думку, що «не можна ніяк і ніколи зривати з традиціями своєї рідної культури...» [9, с. 1], він водночас «як рідко хто в той час у Галичині, розумів гостру потребу виходу українського мистецтва з глухого кута провінційної відсталості й обскурантизму на широкі обрії загальноєвропейських шукань» [1].

1905 р. Митрополит Андрей Шептицький заснував у Львові Церковний музей як приватну фундацію, який 1910 р. перейменовано на Національний музей ім. Митрополита Андрея графа Шептицького, а 1913 р. урочисто передано громаді Львова. Національний музей складався із 10 відділів: археологічного, народного мистецтва, церковної старовини, новітнього українського мистецтва, історичних пам'яток культури, нумізматики і сфрагістики, книгозбірні, стародруків і українсько-слов'янських рукописів ХІІ–ХVІІІ ст. й архіву, налічуючи загалом понад 80 тисяч експонатів.

Меценатство Митрополита було цілеспрямованим і послідовним — він виділяв кошти на допомогу та стипендії українським митцям, підтримував культурно-освітні товариства та спілки, школи, організовував конкурси, виставки, започатковував і підтримував

інституції для розвитку мистецтва, адже добре розумів мистецтво і цінував «його значення у процесі відродження нації», у його світогляді відчувалася істинна потреба «зберегти й виплекати красу в різних проявах у сьогоденні й утримати її для нащадків» [8, с. 234-235].

Мав добру інтуїцію на талант, бо майже всі підтримувані ним митці зробили значний внесок у розвиток національного мистецтва. Співпраця А. Шептицького із галицькими художниками почалася після 1910 р., коли Митрополит, розуміючи складні життєві умови та фінансові можливості, виділяв кошти на стипендії, поїздки за кордон у провідні мистецькі центри, «де пульсували нові напрями і народжувались нові експерименти, де оновлялося й відроджувалося завмерле у провінційній глуші мистецтво» [2]. Одні митці потребували одноразової допомоги, інші — стипендії на отримання освіти. Стипендіатами переважно були художники з провінції, які не мали змоги отримати якісну освіту у престижних європейських мистецьких закладах.

До речі, Митрополит Андрей Шептицький допомагав не лише галичанам Миколі Анастазієвському, Михайлу Бойчуку (який 1917 р. переїхав до Києва), Юліану Буцманюку, Теофілу Копистинському, Івану Косинину, Осипу Куриласу, Антону Манастирському, Михайлові Осінчуку, Михайлові Парашуку, Модесту Сосенку та ін. Його справді батьківську опіку відчували й наддніпрянці: Михайло Гаврилко, Іван Северин, Олекса Новаківський (який переїхав до Львова 1913 р. на запрошення Шептицького і надалі перебував під його опікою), про що свідчать листи, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. До А. Шептицького періодично зверталися професори Краківської академії мистецтв із проханням підтримати окремих бідних учнів, як-от Осипа Сорохтея. Також Його Ексцеленція закупував картини з виставок чи безпосередньо від художників, чим підтримував їх матеріально.

Завдяки стипендіям Митрополита молоді митці мали змогу отримати освіту в Паризькій національній школі мистецтв, Мюнхенській академії образотворчих мистецтв та Краківській академії мистецтв. Так, талановитий художник, графік і карикатурист Яків Струхманчук 1911 р. отримав стипендію Фундації Митрополита Андрея Шептицького і на два роки поїхав до Франції поглиблювати

свої знання зі світового мистецтва, а археолог і мистецтвознавець Іван Старчук завдяки підтримці Його Ексцеленції від вересня 1913 р. студіював живопис і рисунок у Вільній академії мистецтв у Львові. На прохання польського художника Станіслава Ігнація Віткевича Митрополит Андрей взяв під свою опіку маляра, графіка та мистецького критика Миколу Федюка і надав стипендію талановитому юнакові для подальшого навчання за кордоном. М. Федюк 1911 р. склав вступні іспити до Баварської академії мистецтв у Мюнхені і навчався там у професора Петра Гальма до лютого 1912 р., коли Митрополит позбавив його стипендії за невідповідальне ставлення до студій. Надалі молодий художник змушений був здобувати освіту самотужки — у Краківській академії мистецтв.

У міжвоєнний період, спостерігаючи значне пожвavlення українського мистецького життя, Митрополит Андрей продовжив активно допомагати талановитим митцям. Завдяки його допомозі художнику та співорганізаторові мистецького гуртка «Спокій» Петрові Андрусіву вдалося завершити студії у Варшавській академії мистецтв і побувати у Парижі 1937 р. Його Ексцеленція високо оцінив музичний талант композитора та диригента Андрія Гнатишина і виділив йому стипендію на навчання композиції та мистецтва диригування у Новій Віденській консерваторії. Художник та мистецтвознавець Яків Гніздовський отримав стипендію Митрополита А. Шептицького для навчання мистецтва за кордоном, однак після відмови польського уряду видати закордонний паспорт змушений був навчатися у Варшавській Академії мистецтв. Згодом завершив студії в Академії мистецтв у Загребі.

1931 р. художник та публіцист Степан Луцик, який навчався у Мистецькій школі Олекси Новаківського у Львові, виїхав у Париж як стипендіат Митрополита Андрея Шептицького, де студіював малярство в Модерній академії Ф. Леже. Після повернення до Львова 1932 р. С. Луцик був одним із організаторів створення молодіжної мистецької групи «Руб», а 1933 р. зініціював видання органу гуртка — мистецького альманаху «Карби».

Завдяки стипендії Митрополита Андрея Шептицького ще один учень Мистецької школи Олекси Новаківського — художник Михайло Мороз — здійснив дворічну подорож до Парижа (1928–1930), де

у мистецькій Академії Жуліан та Академії прикладного мистецтва вивчав теорію і практику монументального мистецтва.

Відомий львівський піаніст, музично-громадський діяч та музичний критик Роман Савицький після закінчення Музичного інституту ім. М. Лисенка у 1927 р. отримав стипендію від Митрополита Андрея Шептицького для продовження студій у Празькій консерваторії. Упродовж року навчався у класі І. Гежмана, згодом повернувся додому.

Також відомо, що Митрополит Андрей допомагав Василю Дядинюку, Марії Карп'юк, Софії Зарицькій, Ірині Шухевич з Величковських та ін.

Після закінчення закордонних студій молоді митці поверталися додому і формували потужне творче й організаційне ядро у міжвоєнному культурному просторі Галичини, реалізуючи свої творчі задуми у нових мистецьких проєктах — йдеться і про започаткування нових мистецьких часописів, створення мистецьких угруповань і спілок, організування виставок тощо.

Про те, що Митрополит Шептицький був людиною модерних поглядів, свідчить і той факт, що «перші спроби українських мистців вийти поза межі натуралістичного академізму через імпресіонізм і сецесіонізм стрінули в особі митрополита Андрея щирого прихильника і мецената» [7]. Тому цілком природно, що українські митці віддячили Його Ексцеленції виставкою «Мистці — друзі мистців», організованою Асоціацією незалежних українських мистців 1936 р. у Львові (яка, до слова, теж функціонувала за його фінансової підтримки). Важливо те, що надзусилля, яких докладав А. Шептицький для розвитку української культури, адекватно оцінювали його сучасники — митці, мистецькі критики і культурно-громадські діячі: «... без Його [Шептицького. — О. С.] співучасті ледви чи можна було б говорити про будьяке мистецьке відродження в Галичині; але й не тільки в Галичині: величезна школа монументалістів-бойчукістів, найвидатніше явище в сучасному всеукраїнському мистецтві, зросла в ідейній та мистецькій атмосфері, що її zorganizував в Галичині Митрополит» [2].

Водночас варто відзначити, що Митрополит А. Шептицький був свідомий того, що міграція української молоді у пошуках художньої освіти по різних мистецьких осередках і навчальних

зкладах Європи розпорозувала духовний і творчий потенціал народу. Можливий для тогочасних умов вихід бачив у заснуванні приватної художньої школи, яку був готовий підтримати матеріально. Вибір його зупинився на Олексі Новаківському не випадково, адже митець вступав у період найбільшого розквіту своєї пізньої символіко-експресивної творчості. Був одним із найбільших мистецьких авторитетів у Львові, мав до того ж величезну популярність серед творчої молоді, був на той час дуже прогресивним митцем.

Так, в березні 1923 р. школа почала діяти. При тому заснування школи Олекса Новаківський розглядав як тимчасовий перехідний етап, потрібний для організації у Львові художньої академії. Цікавим є також факт, що впродовж двох років (1925–1926) історію всесвітнього і особливо візантійського мистецтва у школі викладав сам Митрополит Андрей Шептицький, який ще з часів своєї юності цікавився образотворчим мистецтвом, був добре обізнаний з історією європейської та світової культури. Учні школи двічі на місяць відвідували його захоплюючі лекції, що відбувались у Митрополітичій палаті на Святоюрській горі. Також організував і фінансував щорічно літні вакаційні виїзди школи до Космача, під час яких відбувалось малювання на пленері.

У середовищі школи формувался мистецький світогляд нового покоління львівських митців, зокрема за роки діяльності школи (1923–1935) у ній навчалося понад 70 учнів. Багато з них уже в 1930-х роках включилися в культурно-мистецьке життя Львова, зокрема Володимир Гаврилюк, Стефанія Гебус-Баранецька, Святослав Гординський, Лев Гец, Іван Кейван, Андрій Коверко, Едвард Козак, Володимир Ласовський, Мирон Левицький, Михайло Мороз, Степан Луцик, Іванна Нижник-Винників, Роман Сельський, Григорій Смольський. Більшість із них також були дотичними до формування української мистецької думки в Галичині, започаткування та функціонування української мистецької преси, виступаючи на її сторінках із аналітичними та критичними статтями, рецензіями і відгуками.

Другою школою, якою опікувався Митрополит Андрей, була художня школа при монастирі отців студитів, однак про неї зовсім немає відомостей, відомо лише, що проіснувала недовго.

Крім цього, варто згадати, що Митрополит Андрей Шептицький особисто фінансово підтримував чимало мистецьких проєктів. Наприклад, з архівних матеріалів стало відомо, що Його Ексцеленція позитивно відреагував на прохання Миколи Голубця врятувати від банкрутства видаваний ним часопис «Українське Мистецтво» (1926) і склав пожертву на пресовий фонд видання у сумі 500 зл., щоправда останній таки збанкрутував [4, арк. 10 зв.].

Також долучився Митрополит і до розвитку національного кіновиробництва в Галичині. Як згадує відомий у міжвоєнному Львові фотограф і кінорежисер Юліан Дорош, свій перший фільм з пластового життя «Свято молоді» він зняв 1929 р. на горі Сокіл, яку Шептицький продав українській скаутській організації Пласт за символічну суму в 1 зл. на 100 років, щоби юридично оформити цей подарунок. А вже на початку 1939 р. режисер приступив до зйомок нової кольорової ігрової стрічки з життя Русі-України XII ст. під робочою назвою «Кринос» (історична розповідь за сценарієм Василя Софроніва-Левицького, нав'яна розкопками храму в Галичі під керівництвом Ярослава Пастернака). Цей фільм знімався на замовлення акціонерного товариства «Добро і краса», а меценатом проєкту також був Митрополит Андрей Шептицький, однак картину не вдалося завершити через початок Другої світової війни.

Отже, без перебільшення можна стверджувати, що Митрополит Андрей Шептицький зробив вирішальний внесок в активізацію українського творчого потенціалу та загальне культурне піднесення громадськості в Галичині у першій половині ХХ ст. Як слушно зауважила мистецтвознавець Любов Волошин, «меценатська діяльність Митрополита, як, зрештою, і сама його духовно-творча присутність у житті Галицької України, відіграли колосальну роль у процесі формування національного обличчя української культури та стратегії її розвитку в ХХ столітті» [1].

Дуже влучно оцінив подвижницьку працю видатного Архiereя його сучасник — М. Голубець: «Був у нас, на галицькій Україні, чоловік високого росту та ще вищого духа, що розумів ся на мистецтві, пізнавав ся на талантах, вмів найти дороги і засоби для піддержання сучасної і збереження колишньої народної культури.

Коли б не він, не одно припало би столітнім порохом, не один талан пішов би на марне. На думці в нас — Митрополит Андрей Шептицький, якому історія української культури дасть прозвище українського Юлія II» [6, с. 519] — одного з найвидатніших меценатів епохи Відродження.

1. *Волошин Л.* Митрополит Андрей Шептицький — опікун і меценат українського мистецтва [Електронний ресурс] / *Любов Волошин*. — Режим доступу: <http://christusimperat.org/uk/node/22593>. — Назва з екрана.
2. «VIII-а вистава А.Н.У.М. Мистці — друзів мистців» // Назустріч. — 1936. — Чис. 22. — С. 1.
3. *Гах І.* Митрополит Андрей Шептицький та українські художники початку ХХ ст. : роздуми мистецтвознавця в ефірі Радіо «Воскресіння» [Електронний ресурс] / *Ірина Гах*; за участю ред. *Лідії Пуги*. — Режим доступу: <http://www.riv.lviv.ua/podcasts/avtorski-prohramy-310>. — Назва з екрана.
4. *Голубець М.* «Білянс Українського Мистецтва за жовтень 1926 р. — март 1927 р.» [Рукопис] / *М. Голубець* // ЦДІА України у Львові. — Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат), оп. 1, спр. 549. — Арк. 9-10 зв.
5. *Голубець М.* Мистецтво і критика в нас / *Микола Голубець* // Неділя. — 1933. — Чис. 8. — С. 6-7.
6. *Голубець М.* Олекса Новаківський / *Микола Голубець* // Шляхи. — 1916. — Чис. 15/16. — С. 519-523.
7. *Свенціцький І.* Любитель і опікун мистецтва на владичому престолі / *Д-р Іляріон Свенціцький* // Назустріч. — 1935. — Чис. 15. — С. 1.
8. *Семчишин-Гузнер О.* Діяльність митрополита Андрея Шептицького як мецената в ділянці українського мистецтва / *О. Семчишин-Гузнер* // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. — Чернівці, 2007. — Вип. 8. — С. 232-237.
9. *Шептицький А.* З історії і проблем нашої штуки / *Андрій Гр. Шептицький* // Діло. — 1913. — 16 груд. (чис. 280). — С. 1-2.